

חכם הוא הראש והמצטער שהוא עתה שרוי בדין הוא בכחינת רגל וקצת נזוף טוב להכניס הראש כיון ששניהם בעלי דברים ולא כמליץ בעד אחר וכו' עכ"ל. מבואר מדבריו הנפלאים הסבר נפלא על דברי המהר"ל כי ענין מה שאדם מישראל מתפלל על חבירו הוא כמו שמתפלל על עצמו כיון שהם בחינת גוף אחד.

והנה זה שעם ישראל נחשב כגוף אחד זה מטעם ערבות כמבואר באברבנאל בספר יהושע ובתשובות הרלב"ח, אבל אצל רבקה שהלכה לדרוש ה' מאתר ועוד לא היה דין ערבות שיחשב כגוף אחד קשה אם היה מותר לה לבקש רחמים ע"י סרסור דהוי כמו על ידי מלאך בלי דין ערבות וצ"ע בזה.

## בירור הלכה על התקלה הקיימת שנפלים נזרקים לאשפה בבתי חולים

היות שבארץ נתרכו תקלות בבתי חולים שהנפלים נזרקים לאשפה, בלי קבורה ובדרך בזיון למין האנושי, ויש התמרמרות בדעת הקהל הדתי על המצב הזה בבתי חולים.

יש לברר על פי הלכה אם נפלים צריכים קבורה, ואם לא צריכים קבורה משום טומאת כהנים מצינינים (מועד קטן דף ה'). ושיטת בעל ערוך השלחן דאף דמדאורייתא נפלים לא צריכים קבורה מדרבנן צריכים קבורה. ויש סוברים מטעם מנהג ישראל נפלים צריכים קבורה.

א. האם נפלים טעונים קבורה?

והנה בהגהות מיימוניות פרק א' מהל' מילה הלכה ט"ו בהרמב"ם אות י' כתב: אבל נפלים שנהגו להסיר ערלתן, אפילו יו"ט שני של גלויות אינו דוחה, דהא דאמרינן יו"ט שני לגבי מת כחול שויה רבנן, היינו דוקא מת שהיה בר קיימא שעובר המלינו בלאו ויש בשהייתו בזיון, אבל נפלים דאין מצוה לקוברן כדמשמע בכמה מקומות בתלמוד, שמטילין אותן לבור, אין יו"ט נדחה על עסקי קבורתו וכו'. וכן פסקו בשו"ע א"ח סי' תקכ"ו בדעת הגהות מיימוניות, שאין על נפלים מצות קבורה כמו על בר קיימא.

אבל במגן אברהם א"ח סי' תקכ"ו ס"ק כ', מאריך מאד לסתור דברי הגהות מיימוניות, וזה לשונו: ולי צריך עיון מה שכתב בהגהות מיימוניות דאין מצוה לקבור נפל, ומביא ראיה מדאמרינן בגמ' (פסחים ט', ע"ז מ"א, נדה ט"ז) שפחה שהטילה נפל לבור, ואמרינן (אהלות פרק ט"ז) בור שמטילין לתוכו נפלים, צריך עיון דמכל מקום קבורה היא, כמ"ש הר"ש פרק י"ד משנה

ג' דאהלות? ועוד יש לומר דמיירי בנפל שהוא שפיר, כדאיתא (ע"ז מ"ב, ופסחים ט'). (ובמחצית השקל מסביר דבריו, בנפל שהוא שפיר, ר"ל מלא מים או דם ולא נפל השלם באבריו) ועוד דאמרינן בנדה דף נ"ז, הכותים לא היו קוברים את הנפלים אלא משליכין, מאי דרוש כל שיש לו נחלה יש לו גבול, משמע דאנן לא קי"ל כוותיהו, ועוד מדאיצטריך קרא בת"כ פרשה אמור שאין הכהן מטמא לבנו ולבתו הנפלים, ש"מ שמצוה לקוברן, שהרי אין הכהן מטמא אלא לצורך קבורה כמ"ש ביו"ד ס' שע"ג ס"ה, ועוד דבכבא כתר א סוף פרק ד' איתא שהיו עושין כוכין לנפלים, וכן הוא בסנהדרין פרק ו' דף מ"ט. וצ"ע דלכאורה משמע בנדה דף הנ"ל שגם על הנפלים קאי הלאו דלא תלין עכ"ל.

ובמחצית השקל מסביר דברי המגן אברהם שכתב שגם בנפלים קאי הלאו דלא תלין וז"ל: אפשר קצת ראייה, ממה שכתבו בתוס' שם לת"ק דא"ל שקוברים שם נפל, וזה לשון התוס' ד"ה קוברים וכו': וא"ת ואיך משתמשים שם כו' והלא נזהרים הם מטומאת מת וכו' ויש לומר דלפי שעה קוברין שם נפלים ולאחר זמן מסלקן לקוברן בבית הקברות עכ"ל.

וכיון דדעתם לקוברן אחר זמן למה להם עתה לקוברן חוץ ביתם, נהי דעכשיו אין להם פנאי או סבה אחרת שאי אפשר לקוברן מיד בבית הקברות, מכל מקום היה להם להניחו בלי קבורה עד שימצאו שעת הכושר לקוברן בבית הקברות, אלא על כרחך דאפילו כותים ס"ל לדעת ח"ק דאפילו נפל עוברין על בל תלין אם אינו קוברן מיד ע"כ דבריו.

והנה בערוך השלחן א"ח ס' תקכ"ו: אסור לקבור נפל ביו"ט וכו' אלא מניחו עד למחר דאין מצוה לקבור נפל, ואין יו"ט נדחה לצורך קבורתו, כן כתב הרמ"א בסעיף י', והקשו עליו דודאי מצוה לקבור הנפלים, מדאמרינן בנדה נ"ז, דכותים לא היו מקברין נפליהם, מכלל דישאל מקברין (במגן אברהם סק"כ), ולי נראה אדרבה דמכאן ראייה דאין מצוה מן התורה לקבור נפלים, ולכן לא היו כותים חוששין לזה, אבל מדרבנן ודאי יש חיוב, וכותים לא זהירי בדרבנן, ולכן לא דחי יו"ט דרבנן כיון דגם הקבורה הוא מדרבנן, לא אתי דרבנן ודחי דרבנן, וצריך לישב הסוגיא בנדה שם, עד כאן דבריו. הנה מחדש לנו בעל ערוך השלחן, דאף דאין מצוה מן התורה לקבור נפלים, מ"מ יש בהם מצות קבורה מדרבנן.

והנה בשירי טהרה אהלות פרק י"ג משנה ה', להגאון הנפלא ר' מאיר אריק ז"ל, מוכיח מתוס' ב"ב דף כ' דיש מצות קבורה בנפל דאמרינן ב"ב דף כ', דכן שמנה המונח בחלון ממעט, ופריך שם אחיא אמיה דריא ליה בשבת, דתניא בן שמנה הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו בשבת? "ובתוס' שם ד"ה אתי וז"ל: ואיירי בגוסס שימות קודם שיצא השבת ואומר דשכ תהא קבורתו עכ"ל.

וכוונתם דקשיא להו דמה בכך שימות כשבת הא בעי קבורה ואם כן לא מבטל ליה התם, וכקושיית הש"ס לקמן גבי ספר תורה דממעט והא בעי גניזה, ותרצו בגמ' באומר שם תהא גניזתה, ועל זה תרצו התוס' בנפל שם תהא קבורתו, וכתירוץ הש"ס כס"ת, מבואר בתוס' מפורש דסברי דגבי נפל בעי קבורה, דאם לא כן לא הוה מקשי מידי. ותמהני על המגן אברהם ס"י תקכ"ו ס"ק כ' שמפלפל בזה ולא הביא מהתוס' הג"ל וכו' ע"כ. ולפי דברי בעל ערוך השלחן, שמדרבנן יש מצות קבורה אפילו בנפל. אין ראייה מהתוס' ב"ב דשם מיירי מדרבנן שצריך קבורה אבל אין ראייה שזה מן התורה.

### ב. החתם סופר בענין נפלים.

החתם סופר (או"ת ס"י קמ"ד) כתב בזה דבר חדש: בענין קבורת נפלים כיו"ט ב', כתב הגהות מיימוניות שאין לקבורו ביום טוב שני, כי אין מצוה מן התורה לקבור נפלים. ובמגן אברהם ס"י תקכ"ו ס"ק כ' שפך על זה סוללה, מכמה ראיות, ובספר קטן בינה לעיתים על הרמב"ם הל' יו"ט סוף פרק א' דחה כל דברי המגן אברהם לקיים דברי הגהות מיימוניות, וכך יפה לנו ודאי כי מי יחלוק על הגהות מיימוניות להקל, אבל תורה היא וללמוד אני צריך, דאיך אפשר לומר שיהיה שום רמז בתורה שלא יהיה מצוה לקבור נפלים מקרא ד"לא תסיג גבול רעך בנחלתך", דאם כן למה לי קרא בת"כ דכהן איננו מטמא לנפלים דאמרו שם: לאביו ולאמו למה נאמר השתא בנו ובתו שאינו חייב בכבודם מטמא להם אביו ואמו לא כל שכן, למה נאמר הוה אמינא אפילו בנו ובתו נפלים קמ"ל מה אביו ואמו אינם נפלים וכו' והשתא אי ס"ד דנפל אינו חייב בקבורה מן התורה הדרא קושיא לדוכתא אביו ואמו למה לי, הא אין כהן מטמא אלא לצורך קבורה, והראיה הזו דחה בספר בינה לעתים אדרבה מהכא נילף מדאין כהן מטמא לנפל ש"מ לא בעי קבורה עיי"ש.

ואני אומר לא מיבעיא למאי דקיי"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, אם כן כיון שהוכחנו שע"כ אי אפשר שיורה לנו שום קרא שהנפל לא יצטרך קבורה, אם כן מהיכי תיתי למדרש טעמא דקרא להקל לומר משום הכי לא יטמא משום שאינו צריך קבורה, אלא אפילו אי דרשינן טעמא דקרא מכל מקום איכא למימר לפי מ"ש בספר בינה לעתים הנ"ל בעצמו, דלפי מה דאבעיא לן בפרק נגמר הדין אי קבורה משום כפרה להנקבר או משום בזיונא דחיים, וכתב בספר הג"ל בנפל לא שייך כפרה לא לו ולא לאבותיו, שהרי אין לכם דוה עליהם, ואם כן לפי מה שכתב תוס' שם, דאפילו לפי טעמא דבזיונא מכל מקום כפרה איכא, אלא דעיקר מצות עשה של קבורה הוא משום בזיונא, ומכל מקום לא התירה תורה לכהן לטמא לקרובים נפלים, והשתא יש לומר לעולם נפל נמי בעי קבורה משום בזיונא. ומכל מקום לא

התירה תורה לטמא לכהן אלא לקרובים הצריכים כפרה נמי, אבל אותם שאינם צריכים כפרה אע"ג דעל כל פנים מצוה לקברם משום בזיונא, אבל עכ"פ הכהן לא יטמא להם, וכל זה הוא בכלל אבעיא דש"ס סנהדרין. ויצא לנו מזה כהן שציוה לבניו שלא יקברוהו ולא ניחא ליה בכפרה, נהי דמכל מקום קוברים אותו משום בזיונא, אבל כהן לא יטמא אלא למי שצריך כפרה, והאי לא ניחא ליה בכפרה וק"ל.

וממילא אתי שפיר מה שכתב המגן אברהם דבור שמטילין בו נפלים היא גופא קבורה מעליא היא, ומה שכתוב בספר הנ"ל, הא אמרינן חולדה וברדלס מצוין שם, והכתוב צווח יושלך ח"ו לחיתו ארץ, אני אומר בוודאי מי שצריך כפרה וחבוט הקבר והעמדה בדין אין זה קבורה, ומכל שכן דאיכא צדיקים ולא הוה עפרא, אבל בנפל דליכא לא נפש ולא רוח רק משום בזיונא דחיי נהי דבעי קבורה מגזירת הכתוב, אבל אי משליכין לבור היינו קבורתו, ואם אחר כך אתיא חולדה וברדלס וגוררים אותו מה איכפת לן, ובוודאי אי נפל אסור בהנאה כמו שהחליט הגאון הנ"ל בספר הנ"ל, אם כן אסור להשליכו לפני חיה אפילו כלבי הפקר, וכמדמשמע ממתניתן נדה נ"ז דמייתי המגן אברהם הנ"ל דכותים משליכים לחיה, אבל אנן אין משליכין, אבל על כל פנים מותר להשליכו לבור, אם יבואו אח"כ חיה הפקר וגורריה אין לנו בזה, וכמו שכתב המגן אברהם סי' תמ"ה סק"ב לענין חמץ.

ומה דפשיטא ליה לבעל בינה לעתים דנפל אסור בהנאה, יש לרדן קצת, הא איסור הנאה ילפינן מ"ותקבר שם" אצל מרים, וילפינן שם שם מעגלה ערופה, (ע"ז כ"ט ע"ב) אם כן מי שאינו צריך קבורה אינו אסור בהנאה, לזה יש לומר דילפינן שם שם מ"ותמת שם", וקרא דותקבר שם אצטריך לדרשא אחרניא שלהי מועד קטן דאין משהין מטה של נשים, דסמוך למיתה קבורה, אבל איסור הנאה לא תליא בקבורה. עכ"ל.

יוצא מדבריו שהוא מבדיל בין קבורה לקבורה, ולאדם סתם יש חיוב קבורה מטעם כפרה ומטעם בזיונא, דמטעם כפרה צריך להיות קבורה שלימה, ואין השלכה לבור נקרא קבורה במקום שחיה יכולה לגרור אותו, אבל בנפל שרק מטעם בזיונא חיוב קבורה, לא איכפת לן אם משליכין אותו לבור ואח"כ חיה תגרור אותו, דזה מספיק להחשב קבורה מחמת בזיונא. כמו כן מסכים שאפילו אין מצות קבורה בנפל. מכל מקום אסור בהנאה.

ג. שיטת ה"בנין ציון".

והנה בספר בני ציון של בעל ערוך לנר סי' קי"ג דוחה כל ראיות המגן אברהם נגד הגהות מיימוניות, והוכיח בסוף שאין נפל צריך קבורה וז"ל; ועוד נ"ל ראייה לדעת הגהות מיימוניות ממה דתניא במסכת שמחות הביאו

הרא"ש פרק ואלו מגלחין: המחוחך והמסורס והנפלים וכן שמונה חי וכן ט' מת, אין מתעסקים עמו לכל דבר, וכן פסק הרמב"ם ז"ל הל' אבל פרק א', ומדקאמר אין מתעסקין עמו לכל דבר, הרי בפירוש שאין צריך קבורה וכו' ע"כ.

עוד שם בסי' קי"ט נידון השאלה, אם רופא ישראל מותר להחזיק נפל בצלוחית ביין שרף למען יעמדו ימים רבים להתלמד בו חכמת הטבע כמהגג הרופאים, אם מותר לעשות כן.

וכתב דברין זה יש ג' חקירות: בראשון, מצד חיוב קבורת נפל, וכבר הוכיח כדברי בעל הגהות מיימוניות שאין מצות קבורה אצל נפל הדבר השני, אף דאין חיוב קבורה בנפלים מכל מקום אסור להשהותו משום תקלה שמא יהנה בו, כיון שמת אסור בהנאה. והוא מסיק לחלוק על הנודע ביהודה הסובר אף דנפל לא צריך קבורה, מכל מקום אסור בהנאה, כיון דילפינן מה דמת אסור בהנאה מגזירה שווה דשם שם, דכתיב ותמת שם מרים, וילפינן לאביי מעגלה ערופה ולרבא מע"ז (סנהדרין מ"ז) עיי"ש, אם כן יש לומר דדוקא מת הטעון קבורה דומיא דמרים אסור בהנאה וכו'. ולכסוף כתב דתלי זה בפלוגתא שבין ראשונים שהביא המשנה למלך סוף הל' אבל לענין מת עכו"ם אם מותר בהנאה, דטעם הסוברים שמותר בהנאה, הוא כמש"כ בשם הרמב"ן, כיון דילפינן איסור הנאה ממרים אם כן בעינן דומיא דמרים בישראל דוקא. והוא הדין נפל שאין טעון קבורה לא הוה דומיא דמרים. אבל לשיטת הסוברים דגם מת עכו"ם אסור בהנאה, וע"כ לא ס"ל דבעינן דומיא דמרים, שפיר יש לומר דגם נפל אסור בהנאה. ולפי זה, מה שהוכיח המשנה למלך מן הירושלמי דמת עכו"ם מותר בהנאה, והיינו ע"כ משום דבעינן דומיא דמרים, יש לומר להלכה גם נפל מותר בהנאה. אמנם מטעם שלישי יש איסור גמור, ממשנה שקלים פרק א', ומועד קטן פרק א', תנן ומציינין את הקברות, ושם דף ה' יליף ר"ש בן פזי כן מקרא דיתזקאל, וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון, ועד דאתי יתזקאל גמרא גמירי, ור' אבוה מפרש הטעם מוטמא טמא יקרא וכו' וכיון דנפל גם כן מטמא באהל אפילו לא נתקשרו איבריו בגידין כדאמרינן חולין דף פ"ט ועיי"ש בתוס', אם כן גם על נפל מציינין. והטעם של הציון בכדי שיתרחקו הכהנים שידעו שהמקום טמא, כן דעת הרי"ף הרמב"ם הרא"ש והטור, ועיין בפירוש המשנה מעשר שני פרק ה' וכן בפירוש המשנה שקלים, דמשום טומאת כהנים מציינין, ולפי זה, כל שכן שאסור להשהות נפל בבית שאין חשש גדול מזה שקרוב לודאי שיכואו כהנים שם ברבות הימים ויטמאו באהל.

ואין להקשות דא"כ מאי נפקותא במה שפסק הגהות מיימוניות שנפל אין צריך קבורה כיון דמכל מקום צריך קבורה משום טומאת כהנים, יש לומר

דהנפקותא שאין לקבור בו ביום משום לא תלין, אי נמי שאין צריך לקבור בקרקע אלא מותר להשליכו לבית הקברות דמצויין ועומד הוא שם, ולא של חשש טומאת כהנים, והוא מסיק שציון הקברות זה מן התורה, אם כן כל שכן שאסור להשהות בביתו, ותמה על התוס' יו"ט והנודע ביהודה שלא מצאו טעם לחיוב קבורה לכזית מן המת ולנפל אלא משום חשש חלוש דאיסור הנאה, ולא העיד על דין זה דציון, דאפשר דיש חיוב מן התורה. ועל כל פנים מדרבנן עיי"ש בדבריו הנפלאים בזה.

ובבנין ציון כסי' ק"כ השיב אל השואל על הערותיו והעיר על החתם סופר בא"ח סי' קמ"ד שלא העיר ממה שכתב הרמב"ן שמת עכו"ם מותר בהנאה מדלא הוי דומיא דמרים, ואם כן הוא הדין נפל, וביותר תמה על ה"בינה לעתים" שכתב שנפל אסור בהנאה דאיסורו כטומאתו, והרי מת עכו"ם מטמא במגע ובמשא לכ"ע, ואעפ"כ מותר בהנאה לדעת רוב ראשונים. ע"כ דבריו הנוגעים לענינו.

#### ד. הנודע ביהודה.

בנודע ביהודה א"ח סי' ט"ז: על דבר קבורת נפל דהיינו תינוק שמת קודם שנימול איך להתנהג ביו"ט, ומביא את הב"י ביו"ד סי' רס"ג דאין מסירין ערלת נפל ביו"ט אפילו ביו"ט שני של גלויות דנפל אין מצוה לקבורו ואסור לטלטלו וכי' עיין שם, ואף המגן אברהם שפלפל לומר שיש מצוה בקבורת נפל מכל מקום לא כתב למולו, וראיותיו שיש מצוה לקבורו אינן מוכיחים לדחות בשביל זה דברי הגהות מיימוניות. ואף המגן אברהם לא החליט כחולק רק דרך צ"ע, גם מ"ש המגן אברהם בסוף דבריו דמשמע בנדה שגם בנפל יש לאו דלא תלין, אינו תימה שאין שום רמז מזה. (והבאתי לעיל ממחצית השקל להוכיח מהתוס' קצת ראייה כדברי המגן אברהם) ומצד הסברא לאו דלא תלין הוא משום כבוד המת, ובנפל לא שייך כבוד כלל. ומעתה אפילו נימא שמצוה לקבורו אכתי מי יאמר דעשו בזה יו"ט שני כחול, ואולי דוקא היכא שיש לאו דלא תלין שהוא מדאורייתא לא העמידו של יו"ט שני כלל במקום שיש חשש איסור תורה, ולכך התיירו לגמרי בכל צרכי המת ולא חלקו בו כלל, אבל בנפל שאין חשש בל תלין אולי לא התיירו איסור יו"ט בשבילו, ואם כן דברי הגהות מיימוניות נכונים על כל פנים לדינא דיו"ט.

ואף שיש להביא קצת ראייה שגם נפל מותר לקבורו ביו"ט, ממה ששנינו במסכת מועד קטן דף ח' ע"ב: אין תופרין כוכין במועד, ונדחקו רש"י ותוס' לפרש דמיירי בעושה לצורך אחר המועד, והביאם לזה הדחק, משום דקשיא להו דהרי אפילו יו"ט שני לגבי מת כחול שווהו רבנן עיי"ש בתוס' ד"ה אין תופרין וכי', ואם איתא שנפל אין קבורתו דוחה יו"ט שני נוקי משנתנו לצורך נפלים. ע"כ דבריו בזה.

ומחדש כאן שאפילו אם נאמר שבנפל יש מצות קבורה. אבל כל תלין ודאי לא יעבור. מפני שכל תלין הוא משום כבוד המת, ואצל נפל לא שייך כבוד המת. ע"כ תוכן דבריו בזה.

מכל מקום נראה מדבריו שטובר כהגהות מיימוניות בעיקר דינו.

ה. ה"סדרי טהרה" מאריך בשאלה זו.

בסדרי טהרה (פרק ט"ז מאהלות פרק ה' דף רי"ח), מאריך בשאלה אם נפל צריך קבורה, כראשית דבריו מביא סוגית הגמ' סנהדרין דף מ"ח ע"א, מביאה הגמ' הברייתא להקשות ממנה — לאביי דאמר הזמנה מלתא היא. דבהאי ברייתא קתני קבר חדש מותר בהנאה, הטיל בו נפל אסור בהנאה, הטיל אין לא הטיל לא, ולאביי דהזמנה מלתא היא אפילו לא הטיל, צריך להיות אסור בהנאה, ומשני הוא הדין דאע"ג דלא הטיל ולאפוקי מדר' שמעון בן גמליאל דאמר אין לנפלים תפיסת קבר קמשמע לן, והנה לפי רבא הסובר הזמנה לאו מלתא היא לא קשיא מהאי ברייתא דקתני הטיל, דלרבא הטיל אין לא הטיל לא, דהזמנה לאו מילתא היא, ולא צריכא למימר דהאי ברייתא לאפוקי מרשב"ג קתני, אבל באמת גם לאביי לאו בהא דקתני הטיל אשמועינן לאפוקי מרשב"ג, דהא מהטיל לא מוכח מידי, אלא על כרחך דמהא דקתני בברייתא נפל אשמועינן לאפוקי מרשב"ג וכיון דתני נפל תני הטיל, דאורחא דמלתא למתני על נפל לשון הטיל, ועל מת לשון קבור, וכן מבואר מדקדוק לשון רש"י ז"ל שכתב שם: הוא הדין אע"ג דלא הטיל בו והאי דקאמר הטיל, משום דבעי לאשמועינן דנפל תופס קברו אע"ג שפינהו, ע"כ. כלומר וכיון דעל כרחך צריך למיתני נפל נקט הטיל לשון השייך גבי נפל כאמור, ולפי זה עיקר הדבר דברייתא נקטה נפל לאפוקי מדרשב"ג, הוא בין לאביי ובין אליבא דרבא. מיהו לפי זה אינו מוכן באמת מאי משני הש"ס אליבא דאביי, הא אכתי קשיא דיוקא דהטיל אין לא הטיל לא, שמע מיניה הזמנה לאו מלתא היא? מאי אמרת דנקט הטיל משום נפל שייך לשון הטיל, הניחא לרבא דאי הוה נקט מת הוי תני קבר בו מת אסור בהנאה, וכיון דבעי למנקט נפל לאפוקי מרשב"ג, נקט במקום קבר הטיל, לשון השייך גבי נפל, אבל לאביי דאיהוה נקט מת הוי תני הזמינו למת אסור בהנאה, השתא נמי דבעי לנקט נפל לאפוקי מרשב"ג הוי ליה למיתני הזמינו לנפל אסור בהנאה, דהוי ידעינן תרתי דהזמנה מילתא היא וגם לאפוקי מרשב"ג. ואין לומר כיון דהזמנה מלתא היא הוא מטעם דנחשב כאלו קבור בו, ובשעה שהוא קבור בו גם לרשב"ג אסור בהנאה, וליכא בזה לאפוקי מדרשב"ג, דזה אינו דודאי כמו דמהני לרשב"ג פינוי הנפל להפקיע מן הקבר האיסור הנאה דנחית ליה על ידי שקבור בו, כל שכן דמהני לרשב"ג פינוי הנפל להפקיע מן הקבר האיסור

הנאה דנחית ליה על ידי הזמנה, דודאי לא עדיף הזמנה מקבורה עצמה. ואין לומר דלגבי הזמנה לא שייך פיניו כיון שלא נקבר עדיין, ומה יפנה, דזה אינו, דפיניו דלגבי הזמנה הוי שאחר ההזמנה הטיל הנפל לקבר אתו, או שאכלו חולדה או ברדלס דנתבטל הזמנה דידיה, ושפיר איכא בזה לאפוקי מדרשב"ג. והנראה דמזה ראייה לדעת הגהות מיימוניות בהל' מילה פרק א' הל' ט"ו, דליכא מצות קבורה בנפלים, ולהכי לא שייך למתני לשון הזמנה בנפל, דלאו אורחיה הוא להזמין אלא למת משום מצות קבורה דרמיא עליה, אבל לנפל דלא רמיא עליה מצות קבורה לאו אורחיה להזמין לו, ולהכי לא שייך לשון הזמנה אלא גבי מת ולא גבי נפל, ולא עוד אלא שנראה דגם לאביי מהאי טעמא הנפל אין מצוה לקבורו לא מהני ביה הזמנה כלל, דעד כאן לא קאמר אביי הזמנה מילתא היא אלא במידי דהוי מצוה דרמיא עליה לעשותה, אבל במידי דלא מצוה דרמיא עליה לעשותה מודה דהזמנה לאו מילתא היא, דהא אביי מעגלה ערופה גמר והוא מידי דאורחיה ומצוה דרמיא עליה, אבל בנפל דלא רמיא עליה לעשותה מודה דהזמנה לאו מילתא דאין מצוה עליה לקבור, והא דקאמר בגמ' הוא הדין אע"ג דלא הטיל, לאו אע"ג דלא הטיל אלא הזמינו לנפל קאמר, אלא הוא הדין אע"ג דלא הטיל אלא הזמינו למת קאמר, והאי דקאמר הטיל משום דקאי בנפל לא נקט קבר, משום דלשון קבר לא שייך אלא במת ולא בנפל, וגם כן מהאי טעמא הוא דאין בו בנפל מצוה קבורה להכי לא שייך בו לשון קבר, כי לשון קבר גבי מת הוא מלשון הכתוב במצות התורה (דברים כ"א) "כי קבור תקברנו", וכיון שאינו בכלל מצוה זו להכי דקדקו חכמים וכינו תמיד קבורת נפל בלשון הטלה ולא בלשון קבורה, להכי קתני הטיל. והנראה שבאמת הן הן כונת הגהות מיימוניות דאין מצוה לקבור נפל, ומביא ראייה מדאמרינן בגמ' (פסחים ט' א', וע"ז מ"ב): שפחה שהטילה נפל לבור, ובפרק ט"ז מאהלות: בור שמטילין בו וכו' ויתישב בזה מה שהשיג עליו המגן אברהם ז"ל בהל' יו"ט סי' תקכ"ו סעי' י' ס"ק כ', וזה לשון: ולי צ"ע מ"ש הגמ' דאין מצוה לקבור נפל, ומביא ראייה מדאמרינן בגמ' שפחה שהטילה נפל לבור, ואמרינן בור שמטילין לתוכו נפלים פרק ט"ז מאהלות, צ"ע דהא מכל מקום קבורה הוא, כמ"ש הר"ש פרק י"ד משנה ג' דאהלות משנה ג' ע"כ.

ואם שגם לפי הבנתו של המגן אברהם, השגה קלושה היא, כמו שהשיב עליו בזה הגאון בעל כו"פ ז"ל בספרו בינה לעיתים, דהא בור שמטילין לתוכו נפלים דמתניתין פרק ט"ז מאהלות, ע"כ מיירי שהטלתן לא היה לשם קבורה, דלהכי מלקט עצם עצם והכל טהור, ואין להם תבוסה כדפרישית במתניתין, לשון הר"ש: דאין להם תבוסה הואיל ולא נתקנה לקבר, וכן בפירוש הרא"ש, עיי"ש. גם עיקר דבריו ז"ל לומר הטלתן לבור הוי במקום מצות קבורה, דהטלתן



לכור זו היא קבורתן תמוה מאד, דהרי במסכת נידה נ"ז, אהא דר' יהודה אומר שהכותים לא היו קוברים את נפליהם בבית הטמאות אלא משליכין וחיה גררתו, קא מפרש הש"ס מאי דרוש, ופירש רש"י ז"ל: מאי דרוש כותים שאין קוברין את הנפלים. ואם איתא לסברת מגן אברהם דהטלתן לכור זו היא קבורתן אם כן מאי דחקא דהש"ס לפדושי לר' יהודה דסברי כותים דנפל אין מצוה לקבורו, ולהכי בעי מאי דרשי, בפשיטות טפי איכא למימר דבאמת לא דרשי כלל, וסברי באמת דמצוה לקבורו אלא שהשלכתן לכור במקום שחולדה וברדלס מצויין שם לגרוו זו היא קבורתן, אלא ודאי דהטלה לכור לא חשיב קבורה, ושפיר מיייתי הגהות מיימוניות ראייה מדמצינו בתלמוד שהיו מטילין נפליהם לכור ולא בעי קבורה, וכי, אכן נראה לי דבאמת אין ראיה הגהות מיימוניות ממציאות הדבר אלא מלשון חכמים שכינו קבורת נפלים בלשון הטלה כנ"ל, משום שאין קבורתם מכלל מצות כי קבר תקברנו, ועיקר מרמז על הברייתא דהטיל בו נפל אסור בהנאה שהוא שתי פעמים כש"ס במסכת סנהדרין, ומיירי שנקבר לשם קבורה, דהא יש לו תפוסת הקבר, דלאפוקי מרשב"ג קתני ליה, ומכל מקום כינו קבורתו בלשון הטיל כנ"ל. ואגב כלל נמי כרמיזתו מה שמצינו לשון הטלה בנפלים גבי בור, כן נראה בעניותי ברור כוונת הגהות מיימוניות. ולפי שנתבאר מגוף סוגית הש"ס דסנהדרין ראייה ברורה לדינו של הגהות מיימוניות, דאין הסוגיא מתפרשת כלל אם לא שנאמר שאין מצוה לקבור נפלים כנ"ל.

ומאריך לרחות ראיות המגן אברהם דבנפל יש מצות קבורה, וכן מאריך על דחית דברי המגן אברהם שבספר "בינה לעתים" (מבעל כריתי ופליתי, להגאון ר' יונתן מפראג).

ו. ראית ה"ישועות יעקב" שמצוה לקבור נפלים ודחייתה ע"י "הסדרי טהרה".

הגאון בעל ישועות יעקב ז"ל בהל' יו"ט תקכ"ו, מביא ראיה מושכלת דמצוה לקבור את הנפלים ממתניתין דמסכת שבת צ"ג ע"ב, המוציא את המת במטה חייב, וכן כזית מן המת כו', וקשיא אם כזית מן המת חייב על המת לא כל שכן? כדפריך כהאי גוונא אמתניתין דמסכת נזיר מ"ט ב', דתנן: על אלו טומאות הנזיר מגלה, על המת ועל כזית מן המת, וצריך לומר כדמשני החם ובמסכת חולין פ"ו ב', ק' ב', אמר ר' יוחנן לא נצרכה אלא לנפל שלא נתקשרו איבריו בגידין, והרי התוס' יו"ט העיר הא בעינן שדרך להצניע, ומשני שמצניעין לקבורו, הרי מבואר דגם נפל מצוה לקבורו, עיי"ש דבריו, וכי ע"ז בעל "הסדרי טהרה" ז"ל: והנה בפשיטות יש לומר דהרי בלאו הכי השיג בעל מגן אברהם בס"י תקכ"ו על הגהות מיימוניות דהא

אשכחן להדיא במסכת ב"ב ק' ע"ב, שהיו עושין כוכין לנפלים, ושפיר השיב על זה הגאון בעל בינה לעתים ז"ל: דודאי ישראל קדושים הם ומנהגם לקבורם בבית הקברות, ואין משליכין שלא יתמאוו בהן כהנים ועושי טהרות, אבל אין מצוה לקבורן, ומשום מנהג לא דחי יו"ט, כמו דמנהג מילתן לא דחי יו"ט עיי"ש, ושפיר הוי דרך להצניען משום האי מנהגא. מיהו מלבד זה אישתמיטתיה דכבר תמה המשנה למלך ז"ל סוף פרק י"ד מהל' אבל, דכזית מן המת לא בעי קבורה כדמוכח בירושלמי נזיר, כי קבור תקברנו, מכאן שאין נעשה מת מצוה עד שהיא ראשו ורובו ע"כ. אכן באמת דברי התוס' יו"ט נכונים, דהרי מבואר בירושלמי ריש פרק כהן גדול ובנזיר דאי ראשו ורובו שלם קוברים אף מה שחסר ממנו, ועיין ביו"ד סי' שע"ד, אם כן שפיר כזית מן המת צריך קבורה כשחסר ממת שלם, ומעתה שפיר קתני מת והדר כזית מן המת, דאי לא תני אלא כזית מן המת הוי אמינא דכל כזית מן המת חייב על הוצאתו, להכי קתני מת לאורווי דכזית מן המת נמי אינו חייב על הוצאתו אלא דומיא דמת שיש חיוב קבורה כגון שרוא חסר ממת שלם, והיינו דלא פריך ומשני הכא, כדפריך ומשני אמתניתין דנזיר, ואדרבה איכא להוכיח מהאי סוגיא דשבת דאין מצוה לקבור נפל, דפריך שם האי חצי זית פטור והתניא חצי זית חייב עיי"ש, ומאי קושיא לוקי הא דתניא חצי זית חייב בנפל שאין בו כזית כדמוקי הכי בירושלמי נזיר פרק ז' הל' ב', אלא ודאי דנפל אין בו חיוב קבורה ולא מחייב על הוצאתו, שוב מצאתי בתשובת תפארת צבי חלק א"ח סי' כ"ז שהעיר בראיה זו, ואריכוה דברים יקרים בענין זה.

ועל כן הגם שמרן מגן אברהם ז"ל רב גובריה, מכל מקום כיון שגם הוא ז"ל כתב דבריו בצ"ע, חלילה להקל בזה ביו"ט נגד הגהות מיימוניות, כי בעניוחן דעתו נכונה לאמיתה של תורה. עכ"ד הגאון בעל סדרי טהרה בזה.

## ז. סיכום.

יוצא מכל הענין להלכה שלזרוק נפלים לאשפה כמו שנוהגים בבתי חולים בארץ, לפי אותן שיטות שהבאנו, שנפלים צריכים קבורה, פשוט שאסור לעשות כן, כי מבטלים ע"י זה מצות קבורה. אלא אפילו לפי השיטות שאין בנפלים מצות קבורה, בכל זאת הרי שיטת בעל ערוך השולחן שמדרבנן עכ"פ צריכים קבורה, ואפילו לפי השיטות שאין בנפלים מצות קבורה כלל, לפנינו דברי בעל "בנין ציון" דמשום טומאת כהנים מציינין את הקברות כמבואר בדף ה' ממועד קטן, וכן מש"כ בעל "בינה לעיתים" דודאי ישראל קדושים ומנהגם לקבורם בבית הקברות ואין משליכין אותן שלא יתמאי בהם כהנים עושי טהרות, ומנהג ישראל דין הוא מטעם "לא חסור", כמבואר ברמב"ם הל' ממרים.

ואפילו נפל שאינו שלם באבריו, שאף לדעת בעל מגן אברהם אין בו מצות קבורה, אבל משום טומאת כהנים חייבים שלא להשליכו ורק שפיר מלא מים או דם, שאין בו כלל צורת הגוף, בזה יש מקום להקל, יש איפוא למחות ולהורות לבתי תולים שיעשו כהלכה והמנהג.

## נסיונות על חיות ובהמות אם מותר על פי הלכה

רופאים דתיים השתדלו לברר על פי הלכה אם מותר לעשות נסיונות על גופים של חיות ובהמות ועל ידי זה גורמים צער רב לבעלי חיים, והרי צער בעלי חיים מן התורה אסור.

והנה חד מרבוותא קמאי הגאון הנורא רבנו ישראל המכונה בשם רבי איסרלאן, בספרו תרומת הדשן בחלק שני בפסקים וכתבים סי' ק"ה כתב וז"ל: אם למרוט נוצות לאווזות חיים אי דומה לגיזת כבשים, או אי הוו צער בעלי חיים גם לחתוך לשון העוף כדי שידבר, ואזנים וזנב מכלב כדי ליפותו, נראין הדברים דאין איסור משום צער בעלי חיים אם הוא עושה לצורכיו ולתשמישו, דלא נבראו כל הבריות רק לשמש את האדם, כדאיתא בפרק בתרא דקדושין, ותדע דבפרק ב' דבבא מציעא חשיב פריקה צער בעלי חיים, ואם כן איך מותר לחת משא כבד על בהמתו להוליכו ממקום למקום הא איכא צער בעלי חיים, וכי תימא אין הכי נמי, הא אמרינן התם דרבנן דר' יוסי הגלילי סברו דאפילו תחת משא שאין יכול לעמוד בו חייב לפרוק, וכי ברשיעי עסקינן, ואמרינן נמי בפרק שמונה שרצים דאמר ר' יוסי הרוצה שיסתרס תרנגולתו יטול לכרבלתו, והשתא תיפוק ליה דאסור משום צער בעלי חיים, ואמרינן נמי בפרק אין דורשין, אמרו לו לכן זומא מהו לסרוסי כלבא, משמע דלכתחילה קבעו, והשתא תוכל לומר דמשום צער בעלי חיים מותר. ואל תשיבני מהא דאמרינן בפרק קמא דחולין, מהא דפנתס בן יאיר קרינא להו איכא צער בעלי חיים, דהתם לא קעבד לתשמישו וליפותו אלא כדי שלא יזיק, וההיא היזיקא לא שכיחא כל כך, דמסתמא רבינו הקדוש לא היה מגדל מזיק בתוך ביתו, כדתניא פ"ק דכבא קמא, מנין שלא יגדל אדם כלב רע וכו' ת"ל "לא תשים דמים בביתך", אלא דר' פנחס בן יאיר מתוך רוב חסידותו הוה קפיד. ומתוך הלין ראיות היה נראה קצת דליכא איסור בכהאי גוונא, אלא שהעולם נזהרים ונמנעים, ואפשר הטעם לפי שאינו רוצה העולם לנהוג מדות אכזריות נגד הבריות, שיראים דילמא יקבלו עונש על ככה, כדאשכחן פרק הפועלים גבי רבנו הקדוש בההוא עגלא דתלא לרישא בכנפיה דרבי, אמר זיל לכך נוצרת, ואע"ג דהיתר גמור הוא לשחוט עגל לאכילתו, אפילו הכי נענש וקבל יסורים על ככה, אחר כך הגידו לי שנמצא